

Польщі. Цю цинічну і перфідну гру большевиків супроти поляків не тяжко розшифрувати кожному думаючому польському патріотові, в тому числі й щирому демократові. Бо дійсний демократизм буде впроваджений властивим польським урядом, аніколи Сталіним і його люблинською агентурою. Большевицькій Москві треба тільки виграти війну, а тоді вона вже зуміє наложити намордник польському народові і дати йому свободу вмерти в конц. таборах Соловок і на Сибірі. Не інакша доля стрінула б тоді і польських демократів, які бажають побудувати державу з демократичним устроєм, але самостійну і незалежну — навіть від Москви. Хай в тому випадку послужить приклад долі комуністів українців: Хвильового, Любченка, Скрипника, Шумського і других, які в 1917–20 рр. йшли з огнем в очах в бій за перемогу большевизму, а опісля були Сталіним розстріляні або покінчили самогубством.

Отже, в такій ситуації лише співпраця польського народу з українським і другими поневоленими народами являється передумовою до здобуття польської самостійної держави. Український нарід завсіди був схильний до порозуміння та співпраці з поляками. Таке його становище і сьогодні. Але до цього необхідно полякам змінити своє відношення до українців і їх державної проблеми — перш за все в своєму інтересі. Ми не хочемо ворогувати з польським народом, а навпаки, ми хочемо разом з ним боротися проти спільного ворога, разом перемогти і після перемоги жити в добросусідських взаєминах. Але, коли поляки не зійдуть зі свого україножерного становища і підніматимуть орунну руку проти українського народу, тоді його постава буде відповідати словам англійської пісні, яка звучить: “Ми війни не хочемо, але чорт бери, якщо вже прийдеться...”.

На кінець, розглянувши сучасне зовнішнє і внутрішнє положення Польщі, можемо безтенденційно ствердити, що польському народові лишається до вибору:

1/ Або польському урядові змінити дотеперішню політику по відношенні до України і других поневолених народів;

2/ Або, якщо він цього не зробить, польському народові змінити уряд і віддати справу керівництва своєю боротьбою в руки таким людям, які будуть здібні справу українсько-польського відношення позитивно поладити;

3/ Або не зробити ні одного ні другого і тим самим засудити на смерть справу своєї самостійности.

Каже українська пословиця: вільному воля — спасенному рай.

Микола ПОСІВНИЧ

СТАВЛЕННЯ ОУН ДО ПОЛЬЩІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Виникнення у ХХ ст. українських національно-визвольних організацій було зумовлене потребою створити силу, яка була б спроможна чинити дійовий опір загарбникам. Шовіністична політика окупаційної влади викликає націоналістичний спротив поневоленого народу. Тому заснування 2 лютого 1929 року Організації Українських Націоналістів було історично закономірним явищем, адже на цьому етапі свого розвитку українська нація перебувала у глибокому занепаді. Будь-яка нація в такій ситуації рятується за допомогою організованих форм політичного націоналізму¹.

Перший Конгрес Українських Націоналістів, який проходив з 27 січня по 2 лютого 1929 року у Відні, був присвячений обговоренню ідеологічних засад організації та її майбутньої діяльності. Значну увагу делегати Конгресу приділили відносинам ОУН і польської влади, а саме проблемам польської окупації й панування на Західноукраїнських землях, діяльності уряду Польщі, зокрема його зовнішній і внутрішній політиці. Ці питання висвітлювали у своїх виступах Євген Коновалець (“Тогочасне політичне становище української нації”), Богдан Чучман (“Політичне положення на Західній Україні”), Петро Штепа (“Ідеологічна платформа ОУН”) та інші діячі ОУН.²

Основне рішення, яке прийняв Конгрес і яке виражало ставлення ОУН до Польщі, було таким: “Організація Українських Націоналістів, маючи на меті створити Незалежну Соборну Українську Національну Державу, змагає до повного усунення всіх окупантів з українських земель і, керуючись інтересами Нації, відкидає орієнтації на історичних ворогів України”³.

У дев'ятому підсумковому розділі постанов Конгресу було зазначено, що діяльність націоналістів базується на ідеї побудови Української

¹ Дашкевич Я. Нація та націоналізм: історіографічні проблеми й історіографічні висновки // Україна в минулому. — Київ-Львів, 1996. — Вип. 9. — С. 183–185.

² Розбудова нації. — 1929. — № 1–2. — С. 61; Державний архів Львівської області (далі — ДАЛО). — Ф. 121. — Оп. 3. — Спр. 1020. — Арк. 25.

³ Від Конгресу Українських Націоналістів // Розбудова Нації. — 1929. — № 1–2. — С. 1.

Соборної Самостійної Держави (далі — УССД). ОУН не визнає ті міжнародні акти й договори, які закріпили поневолення України, і буде протидіяти всім, хто заважатиме їй втілювати цю ідею в життя. Організація ставить собі за мету і завдання оздоровити стосунки в середині нації, спонукати український народ до державотворення, активізувати весь національний потенціал і таким чином забезпечити Українській Нації належне місце серед інших народів світу⁴.

Ставлення ОУН до Польщі визначалося трьома чинниками:

- національно-визвольні змагання 1917–1921 років і подальша окупація України чотирма сусідніми державами.
- політика Польської держави щодо України й українців, яка носила окупаційний характер.
- ідеологія та програми націоналістичних організацій, передусім УВО та СУНМ, що формувалися в процесі їхньої діяльності та боротьби проти Польщі.

Отже, ОУН та її ідеологія були зумовлені історико-політичною ситуацією, у якій опинився український народ, а саме жорстокою польською та радянською окупаціями. Тому ставлення ОУН до польської влади та її політики на Західноукраїнських землях було цілком логічним.

У 1929 р. в одному зі своїх листів Євген Коновалець чітко сформулював позицію ОУН щодо Польщі: “Прапор боротьби проти поляків ми піднімаємо, але боротьбу з поляками будемо вести в тій мірі, у якій вони нас змусять вдаватися до самозахисту... Всі свої зусилля будемо спрямовувати проти більшовиків, готуючи проти них свій останій удар”⁵.

Подібні думки висловлював ідеологічний референт Проводу Українських Націоналістів (далі – ПУН) Дмитро Андрієвський. В антипольській агітації він радив підкреслювати окупаційний характер польської влади на Західноукраїнських землях; наголошувати на неспроможності польського уряду керувати економікою цих територій; доводити, що польська окупація тільки погіршує становище Західної України; зазначати, що ОУН ніколи не припинить “чинної боротьби”

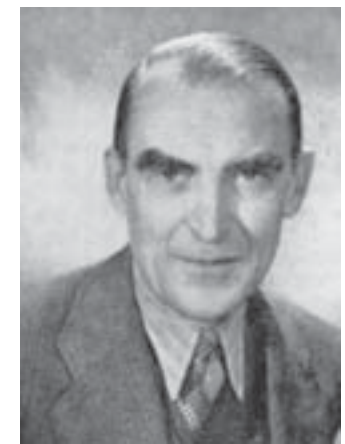
Євген Коновалець

проти Польщі... і що ніякого порозуміння між поляками та українцями в одній державі досягнути неможливо через безкомпромісну позицію перших. Це у майбутньому ускладнить й утруднить між двома народами розв’язання цілого ряду суперечливих питань⁶. Подальший розвиток історії засвідчив, що прогнози лідерів ОУН були цілком слушні.

У п’ятому номері “Бюлетня Організації Українських Націоналістів на Західноукраїнських землях” за 1931 рік та журналі “Юнак” за травень того ж року чітко відображено ставлення до Польщі “крайовиків” — місцевої націоналістичної молоді. Оунівці оголошували Польщу першочерговим ворогом України, з яким ОУН повинна вести нещадну боротьбу. Створивши базу на Західноукраїнських теренах, організація зможе розпочати війну проти іншого давнього ворога України – Москви⁷. ОУН відкидала легальні й еволюційні методи боротьби з Польщею, бо за допомогою цієї тактики українським політичним партіям і громадським організаціям не вдалося добитися навіть автономії України, не кажучи вже про незалежність. Тому проти Польщі було вирішено застосовувати радикальніше методи: революцію та конспірацію⁸.

Крайова Екзекутива ОУН (далі – КЕ ОУН) визначилась і щодо майбутнього українсько-польського кордону. До складу УССД мали ввійти Західноукраїнські землі, де українське населення переважало. Територіальний поділ мав проводитися за етнічним принципом. У 1932 році вийшла відозва “Український імперіалізм”, автор якої М. К. (особа не встановлена) доводив, що майбутній західний кордон має пролягати недалеко від річки Вісли. При цьому автор зазначав: “Ми хочемо бути свободними на своїй етнографічній території”⁹.

Власну позицію щодо Польщі КЕ ОУН виклала в окремій брошурі-інструкції “Як і за що ми боремося з поляками. Краєва Екзекутива ОУН” за 1931 рік. Там зазначалося, що важке становище Західної України спричинене пануванням Польщі та використанням нею ба-

Дмитро Андрієвський

⁶ Андрієвський Д. Українська пропаганда за кордоном // Розбудова Нації. – 1931. – № 37 – 38. – С. 6-8.

⁷ ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 1020. – Арк. 3 зв.

⁸ Там само. – Арк. 4.

⁹ Там само. – Спр. 806. – Арк. 39.

⁴ ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929 – 1955. – [Б. м. в], 1955. – Видання ЗЧ ОУН. – С. 15 – 16.

⁵ Цит. за: Кейтій А. Українська Військова Організація в 1920 – 1928 рр. – Київ, 1998. – С. 39.

гатств місцевої землі. Окрім того, за рахунок українців і Західноукраїнських теренів Польща сподівалася вирішити проблему перенаселення. Автор брошури зауважував, що протягом тисячолітньої історії сусідських стосунків поляки намагалися заволодіти Україною, пригнічуючи українців національно, релігійно й соціально-політично. Тож український народ був змушений боротися проти зазіхань Польщі, що виливалось у селянсько-козацькі повстання, Хмельниччину, гайдямаччину та українсько-польську війну 1918 – 1919 років.¹⁰ Як бачимо, ще одним фактором, який визначив непримиренне ставлення ОУН до Польщі, була історична пам'ять — важливий елемент національної свідомості.

У брошурі ОУН заявляла: “Українська Нація бореться з поляками за право бути паном на рідній землі і по своїй волі розпоряджати собою у власній Українській Державі – проти стремління ворожої нам польської нації поневолиги українські землі. Український нарід тільки тоді здобуде свої права, коли оружно виступить проти ляхів-займанців та прожене їх зі своїх земель”¹¹.

КЕ ОУН підкреслювала й соціально-економічні причини протистояння:

- придушування українського національного руху;
- запровадження в державних школах, де переважали українські учні, польської мови навчання;
- закриття українських приватних шкіл, читалень “Просвіти”, осередків різних товариств (передусім “Пласту”, “Сокола” й “Лугу”), а також обмеження їх діяльності (заборони зборів, концертів, вистав тощо);
- економічний гніт українських селян (завищені порівняно з корінною Польщею податки; парцелювання (розподіл – М. П.) панських земель тільки між поляками-колоністами; заборона кооперативів, збільшення кількості шинків у селах);
- дискримінація робітників-українців при наймі на роботу та оплаті праці¹².

У брошурі під назвою “Наше становище” (червень 1932 р.) КЕ ОУН говорила й про інші утиски з боку польського уряду. Так, уживати в державних установах українську мову було заборонено. Польська влада категорично була проти створення українського університету й обмежувала прийом українців у вищі навчальні заклади. Українське населення сплачувало великі податки, які йшли передусім на відбудову

центральної Польщі, економіка ж Західноукраїнських земель продовжувала занепадати. Монополістична й торгово-експортна політика польського уряду призвела до зубожіння українських селян¹³.

За твердженням ОУН, польські урядовці, “щоби задурити та закрити небезпеку, яка грозить всім Українцям, говорять, що хочуть згоди між поляками та українцями. Таке вони говорять тільки про людські очі та щоб баламутити самих Українців, а на ділі гноблять український рух де тільки можуть”¹⁴. ОУН застерігала поляків, що окупаційний режим, терор та утиски з боку польської влади український народ відповідатиме збройною боротьбою: буде підпалювати панські маєтки, нищити предмети державної власності, убивати високопоставлених урядовців, поліцейських та їх помічників “хрунів-перевертнів”¹⁵.

У кінці своєї брошури “Як і за що ми боремося з поляками” діячі ОУН закликали: “На кожний вияв польського гніту мусимо відповідати подібною відплатою. Коли розв'яжуть нам товариство яке небусть, зруйнуймо польське. Коли поліція розжене віче, загальні збори і т. п. – запротестуємо ділом проти безправ'я. Коли поліція знущається над людністю, порухаймося з одним, другим поліціантом в чотири очі. Коли двір визискує село, фабрика робітників, застрайкуємо, доки не дістанемо такої платні, якої жадаємо. Учителям-полякам відмовитися продавати молоко, яйця.

Перед нами до вибору: або піти на угоду і згинуги під польським обухом, або виступити проти Польщі і за ціну крові здобути власну державу, щоби в ній зажити власним життям”¹⁶. До таких радикальних гасел оунівців підштовхували дії польської влади, яка в 1931 році провела криваву “паціфікацію” (умиротворення – М. П.). За спостереженням крайових діячів ОУН, “жодної користі паціфікація не принесла Польщі. Українські маси ще більше почали ненавидіти гнобителів і ждати пригожої хвилі, щоби повстати збройно проти поляків та збудувати Українську Державу”¹⁷. При цьому наголошувалось: “Український народ повинен бути все до того приготованим, щоби у відповідну хвилю наприклад з нагоди недалекої війни збройно повстати проти польської держави”¹⁸.

Своєї головної мети – незалежності України – ОУН збиралася досягти за допомогою національної революції, тобто шляхом збройного повстання проти польських і радянських окупантів¹⁹. Якби Польща розпочала

¹³ Центральний державний історичний архів України у місті Львові (далі – ЦДАУЛ). – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 998. – Арк. 6 зв.

¹⁴ ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 798. – Арк. 154 зв.

¹⁵ Там само. – Арк. 156.

¹⁶ Там само. – Арк. 159.

¹⁷ Там само. – Спр. 798. – Арк. 156 зв.

¹⁸ Там само. – Арк. 158.

¹⁹ Від Конгресу Українських Націоналістів // Розбудова Нації. - 1929. - № 3 - 4. - С. 133.

¹⁰ Там само. – Спр. 798. – Арк. 151 - 153.

¹¹ Там само. – Арк. 154.

¹² Там само. – Арк. 154 зв.

війну проти своїх сусідів, ОУН скористалася б ситуацією для створення Української держави та потужної української армії. У разі потреби ОУН вступила б у конфлікт і боролась би проти Польщі всіма можливими способами. Таку позицію націоналісти виробили в результаті зустрічей Проводу ОУН із Євгеном Коновальцем, що, згідно з даними польської поліції, відбувались у серпні 1931 року в Карлсбаді (Чехо-Словачина)²⁰.

КЕ ОУН виробила чітку позицію і щодо мобілізації української молоді до польської армії. У 1929–1930 роках було видано відозву “Хлопці”, у якій Організація закликала юнаків: “Ідіть до польського війська і не дезертуйте, присягайте на вірність Польщі, але у своєму серці складіть іншу присягу – боротьби за волю українського народу. Вчіться добре володіти зброєю, ознайомлюйтесь з усім, що могло б колись придатись українській армії. Прийде слушний час і Ви обернете ваші кріси проти Польщі. Серед найтяжчих терпінь в польських касарнях хай Вам сниться золотий сон боротьби за волю українського народу, аж поки той сон справдиться”²¹.

Члени ОУН дотримувалися конспірації, суворої дисципліни та військової субординації. Це давало змогу націоналістам застосувати найрізноманітніші методи боротьби проти польської окупаційної влади: масові політичні демонстрації, студентські протести, робітничі страйки, бойкот польських товарів, проведення шкільних акцій по школах тощо. Найдієвішими вважалася збройна та революційна боротьба. З моменту створення ОУН бойова активність і вправність молодих націоналістів постійно зростали. У середовищі “Академічного Дому”, яке представляли Степан Бандера – “Лис” – “Баба”, Степан Ленкавський, Дмитро Мирон – “Орлик”, Ярослав Стецько – “Карбович”, Ярослав Старух, Зеннон Косак – “Тарнавський”, Михайло Колодзінський – “Генерал” – “М. Будзак”, Іван Мітрінга – “Сергій Орелюк” та інші, виробили свою тактику. Вона лягла в основу концепції “перманентної (постійної – М. П.) революції”, згідно з якою, український народ зможе здобути свободу тільки шляхом збройної боротьби. Тому ОУН має підготувати суспільст-

Степан Бандера

во до всенародного повстання. Відтак потрібно організувати широку пропаганду ідей революції та безкомпромісної боротьби, що має виховати в народі нестримне бажання здолати свого ворога. Морально-психологічна мобілізація має – перше завдання для ОУН.

Другим напрямом діяльності ОУН було повсякчасне й непохитне протистояння польській окупаційній системі. Кожен метр української землі повинен був горіти під ногами ворога. Це, у свою чергу, мало налаштовувати широкі верстви українського суспільства на боротьбу, гартувати військовий дух українців і спонукати їх до безпосередніх дій. Організація намагалася виховати в учасників революційного руху волю стійкість, належним чином підготувати їх до повстання проти польської держави²².

Отже, головними напрямками перманентної революції, згідно з концепцією ОУН, мали бути:

- 1) підвищення політичної освіти населення, пропаганда ідеї відновлення УССД – головної мети української революції;
- 2) активізація на українських землях бойових дій проти польської окупаційної влади;
- 3) розгалуження мережі ОУН, організаційне та політичне її зміцнення;
- 4) поступове підсилювання революційних настроїв народу аж до проривного моменту – повстання²³.

У липні 1931 року КЕ ОУН видала брошуру “Наша боротьба: її цілі, дороги і методи”, у якій говорилося: “Якщо Українці хочуть перемогти – мусимо зфанатизувати маси. Не може бути вибору: чи з Польщею, чи з Москвою, чи самим. Маємо єдину правду: перемогу з опертям на власні сили на шляху національної революції з гаслами – “Україна понад усе” і “Україна для українців”²⁴.

1929–1930 роки — період становлення ОУН як організації — стали часом апробації політики українського руху за допомогою гучних антипольських акцій, що викликали значний політичний і психологічний резонанс як в Україні, так і за кордоном. Важливу роль у той час відіграв Крайовий Провідник (далі – КП) ОУН Юліан Головінський – “Юльок”. Він створив нову Крайову Екзекутиву, ядро якої становила місцева молодь. Великою заслугою крайового провідника було фактичне злиття УВО та СУНМ в єдину організацію. За наказом Головінського вся структура ОУН формувалася за зразком УВО, тобто складалася з трійок і п’ятірок із суворим дотриманням організаційної конспірації²⁵.

²² Мірчук П. Нарис історії ОУН. – Мюнхен, 1968. – С. 138 – 139.

²³ Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. Історія та ідеї. – Дрогобич, 1994. – С. 36.

²⁴ ЦДАУЛ. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 1033. – Арк. 15 зв.

²⁵ Мірчук П. Нарис ... С. 152 – 153.

²⁰ ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 1020. – Арк. 17 зв.

²¹ ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 1. – Спр. 357. – Арк. 212; ЦДАУЛ. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 938. – Арк. 15 – 15 зв.

Першим значним виявом протесту ОУН проти політики польського уряду стала добре підготовлена й проведена Саботажна акція. Приводом для цього послужив законопроект нової колонізації українських земель, схвалений польським сеймом²⁶. Крім того, у краї загострилась економічна криза, внаслідок чого зросло безробіття серед робітництва та інтелігенції. Сприятливим для проведення цієї акції був і міжнародний клімат, оскільки в 1930 році увага світової громадськості була прикута до конфлікту, пов'язаного з німецькою меншиною у польській Сілезії.

Рішення про проведення саботажної акції було прийняте в червні 1930 року на засіданні ПУНУ. Найімовірніше, цю ідею висловив хтось із представників КЕ ОУН, і, розглянувши її, Євген Коновалець дав свою згоду. Як згадував Дмитро Андрієвський, який був тоді у Празі, Євген Коновалець – “Віра” у розмові з ним зазначав, що “за саботажі його будуть або прославляти, або проклинатимуть”²⁷. Всупереч контрзаходам влади саботажі стрімко поширювалися, охоплюючи все нові території. Це свідчило, що операція була добре спланована.

Саботажна акція розпочалася в середині липня 1930 року, коли селами Галичини прокотилася хвиля пожеж у господарствах польських поміщиків, колоністів та осадників. До кінця місяця поліція зафіксувала одинадцять подібних акцій протесту, в серпні їх сталося 54, а у вересні кількість саботажів досягла 101.²⁸ У серпні – жовтні найбільшого розмаху саботажі набули в Тернопільському воєводстві, де було зафіксовано понад 89 випадків. Активно Саботажна акція проходила також у Львівському, Бібрському, Сокальському, Рогатинському повітах. Загалом вона охопила понад тридцять повітів Західної України²⁹.

У своїх офіційних друкованих органах ОУН заявила, що основними завданнями проведеної операції було:

- 1) підірвати престиж Польщі на міжнародній арені і показати її неспроможність керувати українським народом;
- 2) впливати на політичну думку провідних держав у напрямку витворення найсприятливіших умов для України;
- 3) призупинити процес колонізації українських земель і перешкодити масовому приходу поляків-колоністів;
- 4) сформувати однозначне ставлення українців до Польщі;
- 5) привернути увагу всього цивілізованого світу до нестерпних умов польської окупації³⁰.

²⁶ Там само. – С. 233.

²⁷ Андрієвський Д. *Обставини 30-тих років і Провід Українських Націоналістів* // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 655.

²⁸ Швагуляк М. *Пацифікація*. – Львів, 1993. – С. 10.

²⁹ Там само. – С. 13 – 14.

³⁰ ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 1020. – Арк. 18; *Розбудова Нації. – 1930. - № 11 – 12. – С. 263; Сурма. – 1930. - № 8.*

Такими виступами ОУН заявила про себе, зуміла піднести свій авторитет і посилила вплив на селянство та молодь. Саботажна акція українських націоналістів виявилася вдалою з погляду обраних засобів боротьби. Підпали були найдоступнішим і найефективнішим способом поширити серед селянства революційні настрої. До того ж це не вимагало великих фінансових витрат і не становило небезпеки для виконавців. Основним рушієм Саботажної акції стало юнацтво ОУН, яке роз'їхалось на шкільні канікули по галицьких селах і отримало там своє перше бойове хрещення³¹.

Відчуваючи загрозу своєму пануванню в Західній Україні, польська влада оголосила проведення “пацифікації” (умиротворення – М.П.). Усупереч публічним заявам уряду акція мала на меті не відшукати винних, а покарати фізично і морально все українське населення. Розправи польських військ над українцями стали в той час повсюдним явищем і перетворилися на військовий і політичний терор. У ході пацифікації переслідувань зазнали члени українських культурно-освітніх, фінансово-економічних, спортивних організацій та установ. Значного удару зазнав і націоналістичний рух: поліція підступно вбила КП ОУН Юліана Головінського.

На початку жовтня 1930 року КЕ ОУН видала наказ про припинення саботажної акції. Але брутальні дії спеціальних пацифікаційних підрозділів по селах, погроми українських установ тривали, що викликало обурення серед українського населення. Тому ще у жовтні – листопаді 1930 року відбувалися стихійні підпали³². Під час саботажної акції крім підпалів оунівці вдавалися також до зрізання телефонних і телеграфічних стовпів, знищення поліційних дільниць.

У відповідь на польські репресії ОУН наприкінці 1930 – на початку 1931 року, провела акції проти найактивніших учасників пацифікації. Так, 26 листопада 1930 року бойовики ОУН вчинили атентат на Войцеховського, який керував операцією “умиротворення” на Тернопільщині. У січні 1931 року було вбито активного члена польських студентських організацій графа Баворського, який відзначився особливою жорстокістю під час пацифікації. 12 лютого того ж року п'ятеро бойовиків ОУН – Володимир Бойтала, Іван Мицик, Іван Дмитренко та “Мережа” – напали на поліційну дільницю в селі Гаї біля Львова³³.

³¹ Книш З. *Дух, що тіло рве до бою. Юліан Головінський – Крайовий Комендант УВО. – Вінніпег, 1951. – С. 94 – 98.*

³² Мірчук П. *Нарис ...* – С. 243 – 244; Гайвас Я. *Юнацтво ОУН на філії Академічної Гімназії* // Ювелейна книга Української Академічної Гімназії у Львові. – Філадельфія, 1978. – Кн. 2. – С. 314 – 315, 317 – 318.

³³ Мірчук П. *Нарис ...* – С. 263 – 264; Гайвас Я. *Юнацтво ОУН на філії Академічної Гімназії* // Ювелейна книга Української Академічної Гімназії у Львові. – Філадельфія, 1978. – Кн. 2. – С. 314 – 318.

Найбільшого розголосу набув замах на сенатора Тадеуша Ґолувку, вчинений 29 серпня 1931 року в Трускавці. Наказ про ліквідацію польського урядовця віддав Михайло Гнатів – “Чорний” двом бойовикам — Василеві Біласу та Дмитрові Данилишину³⁴. Останнім відлунням пацифікації став атентат на комісара політичної бригади Львівської поліції Емільяна Чеховського, здійснений 22 березня 1932 року. Цю акцію з математичною точністю організував бойовий референт КЕ ОУН Роман Шухевич-“Дзвін”, а виконав бойовик Юрій Березинський³⁵.

Одним із видів діяльності ОУН під час проведення Саботажної акції була експропріація державних засобів та коштів. До експропріацій (далі скорочено – екси) ОУН вдавалася з метою залучення нових коштів для ведення революційної боротьби. Свої дії організація обґрунтовувала тим, що окупаційний влада збирає податки з українського населення і використовує зібрані гроші для утвердження власних позицій. Таким чином ОУН, по-перше, ослаблювала ворога, по-друге, використовувала вилучені кошти для національно-визвольної боротьби. Експропріації повинні були:

1) постійно тероризувати польську владу й підривати її позиції на українських землях;

2) свідчити про те, що визвольна боротьба продовжується.

Серед експропріаційних актів найвідомішими були напади: 1) на поштовий віз під Біркою 30 липня 1930 р.; 2) на поштовий віз під Белзцем 28 жовтня 1930 р.; 3) на поштовий диліжанс під Бірчою 31 липня 1931 р.; 4) на поштовий віз під Печеніжином 31 липня 1931 р.; 5) на “Банк Людовий” у Бориславі 31 липня 1931 р.; 6) на пошту в Трускавці 8 серпня 1931 р.; 7) на пошту в Городку 30 листопада 1932 р.

Завдяки такій успішній діяльності Організація здобула понад 100 тисяч польських злотих на ведення подальшої національно – визвольної боротьби революційними методами³⁶. ОУН не мала ніяких моральних застережень щодо привласнення майна польських державних установ і кас, якщо конфісковані кошти використовувалися на потреби національно-визвольної боротьби. Неприйнятною вважалася експропріація приватного майна. До речі, така робінгудівська філософія була притаманна не лише українським націоналістам. Свого часу так діяли поляки на чолі з Пілсудським, російські більшовики під проводом Сталіна перед Першою світовою війною.

22 грудня 1932 року у Львові поляки стратили оунівських бойовиків Василя Біласа та Дмитра Данилишина. На знак протесту ОУН провела по

цілій Західній Україні “антимонопольну кампанію”, спрямовану проти вживання алкогольних і тютюнових виробів. Крайова Екзекутива розраховувала, що антимонопольні акції завдадуть польському державному бюджетові великих збитків і принесуть користь для українського населення. Боротьбу проти вживання державного тютюну й алкоголю організація проводила передусім серед своїх членів, а на громадськість впливала через легальні товариства, зокрема “Просвіту” й “Відродження”. Кількамісячне утримання від тютюну й алкоголю було масовим явищем, унаслідок чого польська держава зазнала мільйонних збитків³⁷.

Після того як у січні 1933 року, а у червні вже офіційно, КП ОУН став Степан Бандера-“Лис”, бойова діяльність організації зазнала деяких змін. Експропріація державних установ і кас тепер припинилася, а всі бойові акти скеровувалися проти найзначніших представників польської державної адміністрації на Західноукраїнських землях та польських прислужників, а також проти популяризаторів радянської філософії³⁸. У проведенні й застосуванні атентатів ОУН використовувала принципи, вироблені в 1929 року й опубліковані у газеті “Сурма”³⁹. Зокрема, Організація мала застосовувати революційний терор як засіб самооборони. Він був найстрашнішою зброєю в руках підпільної організації, її останнім і найвагомішим аргументом, коли всі інші були вже вичерпані. Революційний терор має моральне виправдання, тому що він був адекватною відповіддю на насильство ворога. Безперечно, це був не надто ефективний спосіб боротьби проти польської влади, але достатньо дійовий, коли йшлося про самооборону. Політичне значення революційного терору полягало в тому, що він створював атмосферу напруженості й нестабільності, перешкоджаючи ворожій владі утвердитися на чужій території. Вони підривали авторитет і силу ворожої держави та підтримували дух поневоленого народу. Крім того, українські націоналісти використовували революційний терор і як засіб ідеологічного впливу:

а) на власний народ, змушуючи його мислити політично;

б) на окупантів, переконуючи в тому, що український народ веде постійну боротьбу проти Польщі й не припинить її, доки не здобуде своєї незалежності;

в) на світове громадськість, показуючи таким чином, що український народ є окремим суб’єктом і прагне своєї незалежності⁴⁰.

³⁷ Савчук Б. Корчма: алкогольна політика і рух тверезості в Західній Україні у 19–30-х роках ХХ ст. – Івано – Франківськ, 2001. – С. 188 – 192.

³⁸ Мірчук П. Степан Бандера – символ революційної безкомпромісності. – Нью Йорк, 1961. – С. 26.

³⁹ Терор – як засіб самооборони // Сурма. - 1929. — № 18.

⁴⁰ Терор – як засіб агітації // Сурма. – 1929. - № 17 – 18.

³⁴ ЦДДАУЛ. – Ф. 371. – Оп. 1. – Спр. 81. – Арк. 81.

³⁵ Мірчук П. Нарис ... – С. 291.

³⁶ Мірчук П. Нарис ... – С. 245 – 246; 275 – 276; 302 – 303.

Кожна така акція ОУН мала відповідати трьом основним вимогам: вона повинна була 1) виконувати виховну функцію; 2) служити посиленню боротьби та ослабленню позиції ворога; 3) мати зовнішньо-пропагандистський характер⁴¹.

З ініціативи Степана Бандери було проведено резонансну Шкільну акцію, метою якої стало повернення української мови в школи. У 1933 році заходами КЕ ОУН було надруковано 98 тисяч листівок і відозв та 6 тисяч брошур. У листівці “Українські батьки й матері” КЕ ОУН зазначала: “Ми мусимо перейти від оборони до рішучого наступу проти польського панування, то є проти польської держави й польського духа на всіх ділянках нашого життя, в першу чергу в школах...”

Революційна боротьба проти польських шкіл та учителів та проти польського духа в школах, це тільки частина цілої боротьби Української Нації проти польської держави. Це тільки один відтинок цілого великого фронту Української Національної Революції, що має завдання повне й всестороннє визволення Українського Народу зпід усіх займанців”⁴².

У відозві “Молоді друзі! Українські школярі!” керівники ОУН зверталися до учнів: “Поляки хочуть через школу і при допомозі вчителів зроби́ти з Вас вірних рабів, слухняних і покірливих горожан Польщі; вони хочуть Вас навчити ненавидіти все українське й кохати все польське. Вони хочуть зроби́ти з Вас зрадниками Українського Народу... Тому не дайте, щоб Вас вороги зробили яничарів! Не дайте, щоб ляхи обернули Вас у своїх слухняних рабів! Ви маєте бути лицарями й борцями за волю України! Перед Вами велика свята боротьба”⁴³.

Усім окружним та повітовим ексекутивам ОУН поставлено завдання обов’язково створити бойові п’ятірки та трійки. Одним із найгучніших виступів, які виявляли ставлення ОУН до польської влади, був удалий замах на міністра внутрішніх справ Перацького, який стався 15 червня 1934 року на вул. Фукала № 3 у Варшаві. За наказом Бандери агентат виконав бойовик ОУН Григорій Мацейко-“Гонта”, кілька разів вистреливши в урядовця.⁴⁴ У процесі розслідування польська поліція арештувала Степана Бандеру, Богдана Підгайного, Миколу Лебеда, Ярослава Карпинця, Миколу Климишина, Дарію Гнатківську⁴⁵. На початку 1935 року Крайову Ексекутиву ОУН очолив Лев Ребет.

На цьому етапі ОУН доводилося працювати у надзвичайно важких умовах. У зв’язку зі значними кадровими втратами головним завданням стало виховання та навчання нових кадрів, переведення роботи в рус-

ло внутрішньої реорганізації та підготовки. Відновлення керівного складу ОУН та налагодження зв’язку з усіма регіонами відбулося досить швидко та успішно⁴⁶. Згідно з новим курсом, обмежувалося проведення бойових актів, щоб не втрачати нові кадри і не піддавати ще не відновлену після недавніх арештів організацію новій загрозі.

Перший великий бойовий акт після реорганізації відбувся навесні 1937 року на Радехівщині. Тоді бойовики ОУН разом із селянами спалили дві великі польські колонії біля сіл Криве та Щуровичі, а колоністів прогнали⁴⁷.

Восени 1938 року в ході гострої внутрішньоорганізаційної дискусії щодо відновлення активної діяльності, зокрема бойової, ПУН виніс рішення про переобрання Лева Ребета. Новим керівником КЕ ОУН став Мирослав Тураш⁴⁸. Така зміна привезла до того, що з осені 1938 року ОУН розгорнула активну діяльність у відповідь на нові пацифікаційні дії поліції. Тому всі антитерористичні заходи бойова реферантура ОУН спрямовувала проти місцевих шовіністично налаштованих польських колоністів, членів організації “Стшелец” та особливо жорстоких поліцейських⁴⁹.

Підсумовуючи, можемо сказати, бойові акції ОУН проти представників польської адміністрації мали виразне політичне забарвлення. Своїми діями ОУН намагалася спонукати до активної боротьби широкі маси, насамперед молодь. Згадані акції проводилися також з метою привернути увагу світової громадськості до нестерпного становища українців у складі польської держави. Так, після атентату на Голувку світ дізнався про підступні плани польського уряду щодо “тихої” полонізації всіх українців. У зв’язку із замахом на комісара поліції Чеховського міжнародна спільнота довідалась про середньовічні тортури, яких зазнавали українські політичні в’язні.

Зневіра у можливість досягти незалежності України легальними засобами, гірке розчарування в цінностях західної демократії змусили молоде покоління шукати нових шляхів національно-визвольної боротьби. Радикальна програма українських націоналістів імпонувала молоді своїми максималістськими прагненнями та цілями. Вважаючи ОУН виразником своїх інтересів, юнацтво активно поповнювало її ряди. У свідомості народу України, зокрема, на заході, Організація Українських Націоналістів залишила глибокий слід як організація, що невтомно захищала інтереси поневоленого народу, вела послідовну й завзяту боротьбу за створення самостійної держави.

⁴⁶ Ребет Л. *Світла і тіні ОУН*. – Мюнхен, 1964. – С. 81.

⁴⁷ Мірчук П. *Нарис ..* – С. 464.

⁴⁸ Терещук П. *Незакінчені сторінки // Коссак, Охримович, Тураш. – Торонто, 1968. – С. 175.*

⁴⁹ Мірчук П. *Нарис ..* – С. 568 – 569.

⁴¹ *Розбудова Нації. – 1932. - № 7 – 8. – С. 174.*

⁴² ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 1. – Спр. 339. – Арк. 10.

⁴³ Там само. – Арк. 9 – 9 зв.

⁴⁴ ЦДАУЛ. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 3125. – Арк. 10 – 12.

⁴⁵ Мірчук П. *Нарис ..* – С. 375 – 376.

Отже, на політичній арені з'явилася політична організація, діяльність якої на ідеологічному і на практичному рівні була зумовлена, головним чином, запереченням окупаційної політики Польщі щодо українських земель та намагань асимілювати автохтонну націю. Ставлення українських націоналістів до польської влади визначали декілька чинників:

- 1) окупація Польщею Західноукраїнських земель;
- 2) політика польської держави щодо українців, яка зазвичай викликала ненависть до цієї влади;
- 3) думкою українського суспільства, яке не тільки впливало на діяльність ОУН, але й прагнуло та вимагало його корегування.

Боротьба ОУН проти польських окупантів була послідовною. Вона залежала від активності дій ворожої сторони – збільшення тиску польської влади на українців, проведення антиукраїнських акції тощо. Підкреслимо, що ОУН відповідним чином реагувала на всі заходи польського уряду, спрямовані проти українців, що свідчить про нерозривний зв'язок із власною нацією, відданість її інтересам.

БОРОТЬБА ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ ПРОТИ АСИМІЛЯЦІЙНО-РЕПРЕСИВНОЇ ПОЛІТИКИ ПОЛЬСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО УКРАЇНЦІВ ВОЛИНІ (1929-1939)

Одним із найактуальніших питань історії України залишається проблема польсько-українських відносин. Поляки – споконвічні сусіди українців, тому не дивно, що між цими народами завжди існували дуже тісні історичні зв'язки. На жаль, дуже часто стосунки між українцями та поляками були радше ворожими, ніж добросусідськими, головним чином через прагнення Польщі загарбати якщо не всі, то бодай частину українських земель. Навіть сьогодні, коли між Україною та Польщею на міждержавному рівні встановлено цілком нормальні відносини, деякі польські політичні та громадські діячі ще марять “Польщею від Варшави до Києва” і вперто твердять про “польське місто Львів”. Тому виникає потреба дослідити витоки польсько-українського конфлікту та причини його загострення в 1920-1940-х рр.

Ще одним важливим питанням історії України, яке порушується у статті, є розгортання українського національно-визвольного руху в 1929-1939 рр., пов'язане передусім із діяльністю Організації Українських Націоналістів. У даному дослідженні розглядаються події, що відбувалися на території Західної Волині, тобто сучасних Волинської та Рівненської областей, а також північно-східних районів Тернопільської області (надалі цей регіон називатимемо “Волинь”). Хронологічні рамки дослідження – 1929–1939 рр, тобто період від створення ОУН до падіння у вересні 1939 р. Другої Польської Республіки внаслідок німецько-польської війни. З метою глибшого вивчення причин тогочасного загострення польсько-українського конфлікту політика польської влади щодо українського населення Волині розглядається від 1920 р. – моменту, коли Польща встановила фактичний контроль над Волинськими землями.

Джерельною базою даного дослідження стали перш за все документи регіональних органів польської влади, насамперед Волинсько-